

Komentar in karta: 1/28 SLA V021 'tilnik'

Karmen Kenda-Jež

1. Gradivo

Na karti naj bi bili predstavljeni leksemi s pomenom 'zadnji del vratu', knj. *tilnik* (*i*). Ker v slovenskem jeziku obstajata vsaj še poimenovanji za 'zadnji del glave med tilnikom in temenom', knjižno *zatilnik*, in 'zadnji del glave in vratu', knjižno *zatilje*, ki nista predmet vprašalnice za SLA, je povsem mogoče, da je zabrisanost arealov, razpršenost nekaterih poimenovanj in njihova besedotvorna raznolikost tudi posledica sopostavljanja pomensko ne povsem ujemajočih se leksemov. Na celotnem območju se pojavljajo leksemi s korenem **tyl-*, leksem *tilnik* je – tudi pod vplivom knjižnega jezika – splošno razširjen, medtem ko so druge tvorjenke omejene na manjše areale: *zatilek* nastopa v notranjskem narečju ter govorih dolenjske in štajerske narečne skupine, *zatilnik* je zemljepisno razpršeno poimenovanje z jedrom v panonski narečni skupini (skupaj z besedotvorno različico *zatilnjak*), *zatilec* je bolj ali manj omejen na ziljsko in rožansko narečje, *tilek* na kraško, *potilec* na briško, *tilec* na narečja rovtarske skupine, *tulec* na rezijansko narečje (morebitnega širšega areala zaradi enakih razvojev *i* in *u* pred *u* na podlagi gradiva za SLA ni mogoče dokazati, prim. Furlan 2005). Leksemi s korenem **šij-* so omejeni na zahodna ter severo- in jugovzhodna narečja. Na manjših arealnih nastopajo še leksemi *šišek* (belokranjski narečji), *šišenjak* (kozjansko-bizeljsko narečje) in *šivnik* (južnopohorsko narečje). Leksem *vrat* se pojavlja razpršeno na območju, na katerem je sicer razširjen kot poimenovanje za 'vrat'. Leksem *kita* ima nekaj pojavitev v obsoškem in kraškem narečju. Prevzeti leksem *kragen* nastopa v zahodnih koroških in obsoškem narečju, leksem *kopa* pa v terskem in briškem. Leksem *znak*, nastal po konverziji iz prislova v treh ziljskih točkah, je po mnenju zapisovalca Ivana Grafenauerja novejšega nastanka (prim. zapis za T001 iz leta 1958). Oznako starejše imajo leksemi *zatilnik* v T275 ter *šijnjak* v T378 in T326, kot novejši je označen leksem *tilnik* v T242, T275 in T378. Na redko rabo je opozorjeno v T244 in T310.

2. Morfološka analiza

tilec < **tyl-bc-b* < **tyl-ṽ* 'debelejša stran (vratu)'

potilec < **po-tyl-bc-b*

zatilec < **za-tyl-bc-b* / **za-tul-bc-b* ← **tul-ṽ* 'tulec, tok' (Furlan 2005)

tilek < **tyl-ṽk-ṽ*

zatilek < **za-tyl-ṽk-ṽ*

tilka < **tyl-ṽk-a*

zatilka < **za-tyl-ṽk-a*

- tilček** < **tyl-bč-bk-č*
tilen < **tyl-bn-č*
zatischen < **za-tyl-bn-č* ($L \rightarrow \emptyset$ v T045)
zatischen < **za-tyl-bn-bc-b*/**za-tul-bn-bc-b*
tilnik < **tyl-bn-ik-č* ($L \rightarrow \emptyset$ v T225)
zatischen < **za-tyl-bn-ik-č*/**za-tul-bn-ik-č* ($L \rightarrow \emptyset$ v T044, T322, T354, T370, T372–T374, T377, T387–T394, T396, T398–T400, T404; $\underline{yn} > n$ (Ramovš 1924: 40))
tilnjak < **tyl-bn-jak-č*
zatischen < **za-tyl-bn-ak-č* ($L \rightarrow \emptyset$ v T302, T375, T382, T403; $L \rightarrow r$ v T368–T369)
tulec < **tUl-bc-b* ← **tul-č* ($U \rightarrow o$ v T246) (Furlan 2005: 116–117)
šija < **šij-a* 'vez (med glavo in trupom)'
šijnik < **šij-bn-ik-č* ($J \rightarrow \emptyset$)
šijnjak < **šij-bn-a//k-č* ($J \rightarrow \emptyset$; $// \rightarrow n$ v T350–T351, T370, T378) (Ramovš 1924: 40, 101)
zašijek < **za-šij-bk-č*
šišek < **ši-š-bk-č* ← **ši-x-č* 'vezanje, šivanje'
šišenjak < **ši-š-bn-a//k-č* ($// \rightarrow n$ v T351) (Ramovš 1924: 40, 101)
šivnik < **ši-v-bn-ik-č* ← **ši-v-č* 'šiv'
vrat < **vort-č* 'vrat'
zavrat < **za-vort-č*
vratna kljuka < **vort-bn-a-j-a kluk-a* ← **vort-č* + **kluk-a* 'kavelj, kljuka'
znak < **Včz-nak-č* 'obrnjen s hrbtom navzdol in z očmi navzgor' ($V \rightarrow \emptyset$ v T001, T003–T004)
kita < **kyt-a* 'kita'
pleča < **pleč-a* ← **pleč-e* 'pleče'
kopa < **(kop)-a* ← it. *coppa* 'tilnik', trž. it. *copa*, furl. *cope* 'tilnik, zatičje'
kost od kope < **kost-b otč (kop)-č* ← **kost-b* 'kost' + **otč* 'od' + **(kop)-a*
kragen < **(kragn)-č* ← nem. *Kragen* 'vrat, tilnik'
knik < **(knik)-č* ← avstr. bav. nem. *knik*, knj. nem. *Genick* 'tilnik'
kragelj < **(kragəl)-č*/**(kragel)-č* ← avstr. bav. nem. *kragel* 'vrat, tilnik'
komat < **(komat)-č* ← srvnem. *komat* 'komat'

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *knik* v T013, *kragelj* v T074 in *pleča* v T117 ter besedna zveza *vratna kljuka* v T030.

Kot enkratnice s *til-* so kartirani leksemi *zatischen* v T003, *zatischen* v T045, *tilka* v T102, *tilček* v T159, *tilen* v T187, *zatischen* v T242 in *tilnjak* v T331.

Kot enkratnica s *šij-* je kartiran leksem *zašijek* v T291.

Kot enkratnica z *vrat-* je kartiran leksem *zavrat* v T411.

Kot opisni poimenovanji sta kartirana odgovora *kost od kope* v T060 in *vrat od zad* v T124.

Kot opisi so kartirani odgovori (*tam*) za *vratom/(vratu)* v T029, T100, T157, T163, T164, T168, T187, T216, T221 in T281, za *šijo* v T065, (*to*) za *kragnom* v T015, T020 in T067, **ču* v *kopi* v T060 ter v *kragne* v T010.

Kot tretji in nadaljnji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *tilnik* v T076, T097, T109, T148 in T316, *zatilnjak* v T370 in T381, *vrat* v T148, T169 in T187, *komat* v T198, *šijnik* v T233, *šijnjak* v T302 in opis za *vratom* v T187.

Kot nerelevanten odgovor je kartirano poimenovanje *šijnik* 'živalski del telesa' v T247 in T248.

4. Uporabljena dodatna literatura

Furlan 2005

5. Primerjaj karte

SLA V019 'vrat' (1/26), V002 'teme' (1/8); OLA: /; ALE: /; SDLA-SI: /; ALI: 176; ASLEF: 1261; HJA: 132